

Orodne markice podjetij iz Železnikov

Viko Oblak

Starejša neodposlana
razglednica Železnikov
z nakladno natisnje-
nimi logotipi nekaterih
podjetij tega kraja.

Še kot nomadi so naši predniki sami za svoje potrebe in življenje izdelovali orodje in lovske pripomočke. Sčasoma so se ustalili, začela so nastajati manjša naselja, ukvarjali so se večinoma s poljedelstvom. Pri tem so potrebovali vedno več orodja in drugih življenjskih pripomočkov. Nekaj teh so kmetje ob svojem delu in v prostem času izdelovali sami. Pojavljati so se začele majhne obrtne delavnice, v katerih so začeli izdelovati in prodajati predvsem uporabne predmete za vsakdanjo uporabo, kot so npr. lončarski, čevljarški in kovaški izdelki.

V srednjem veku se je z nastankom večjih naselij – mest povečala tudi potreba po drugih dobrinah vsakdanjega življenja. Majhne obrtne delavnice niso mogle več slediti potrebam večjega števila prebivalcev. Zato so se širile in začele najemati ter zaposlovati še druge mojstre, da so jim pomagali. Korenite spremembe so se začele z industrijsko revolucijo sredi 19. stoletja. Majhne obrtniške delavnice so počasi začeli zamenjevati veliki tehnološki obrati – tovarne z veliko delovne sile in masovno proizvodnjo. Posledično je bilo treba za več delovne sile več logistike in nadzora nad vsemi, ki so sodelovali v proizvodnji končnega izdelka od nabave materiala preko skladiščenja, izdelave in prodaje na trgu. To pomeni, da je bilo delovno okolje sistemsko urejeno, s tem pa je bila delovna učinkovitost večja. Delavci so bili bolj zavzeti in motivirani za delo, njihovi notranji odnosi so bili boljši, večja je bila pripadnost skupini.

Poleg ročnega vodenja evidenc v posameznih enotah tovarne ali podjetja je bilo treba dodatno uvesti neko enostavno in sistematično kontrolo tudi v skladiščih delovnih sredstev, delovnega in merilnega orodja ter rezervnih delov. Tu pa že nastopijo v naslovu omenjene orodne markice. Ponekod so jih tudi imenovali orodna marka ali orodna znamka ali so za njih uporabljali celo kakšno interno ime. Glede na poznane primerke so jih največ uporabljali v orodjarskih delavnicah.

In kaj so to? V glavnem so to okrogle, pravokotne, večkotne ali ovalne ploščice iz različnih materialov. Največ jih je iz aluminija, bakra in brona, lahko pa so

tudi iz plastične mase. Nekatere markice so enostavno izdelane, nekatere pa oblikovno in grafično dovršene, v barvni tehniki in z logotipom tovarne. Delavec jih je dobil ob prvi zaposlitvi, večinoma po deset kosov, povezanih z žico ali z žično sponko, in z isto številko na vseh. Ta dodeljena številka ga je spremljala v delovnem procesu in ta unikatna orodna markica je omogočala vpogled v dogajanje in polno sledljivost prometa, npr. prometa z delovnimi sredstvi.

Primer: Delavec je šel v skladišče po neko orodje, skladiščnik mu ga je dal, a obenem je zahteval njegovo orodno markico z njegovo številko in jo postavil na mesto, kjer je vzel orodje. Skladiščnik in tudi drugi so tako lahko preverjali, kdo je določeno orodje vzel. Ko tega orodja delavec ni več rabil, ga je vrnil v skladišče, skladiščnik pa mu je vrnil orodno markico. Občasno se je tudi dogajalo, da je kdo orodje izgubil ali so ga delavcu ukradli. V tem primeru ga je moral plačati, in ko je bilo to plačilo izvedeno, je delavec dobil nazaj orodno markico. Treba se je zavedati, da je bilo še do nedavnega kvalitetno orodje redko in drago in ga ni bilo mogoče dobiti v vsaki tehnični trgovini kot danes. Zato ni nič posebnega, da je na nekaterih orodnih markicah napis: ORODJE STANE DENAR.

V nekaterih podjetjih so oblikovno enake orodne markice uporabljali za evidenco prisotnosti na delu. Številka je bila večinoma druga, saj so jo dobili vsi zaposleni in ne samo tisti, ki so orodne markice potrebovali pri vsakdanjem delu. Pri vratarju sta bili dve tabli z žeblički za obešanje markic. Nad eno je bil napis 'prisotni' in nad drugo 'odsotni'. Pri prihodu v službo je delavec svojo številko markice prestavil s table 'odsotni' na tablo 'prisotni'. Tako je bila na enostaven način rešena kontrola prisotnosti delavcev v službi na določen dan. Ta sistem so uporabljali v Tehtnici v Železnikih nekje od leta 1959 do leta 1992, ko so uvedli urnik gibljivega časa.

Podjetja bom omenjal v skrajšani in osnovni obliki, saj moj namen ni, da bi opisoval vse oblike podjetij, ki so se spreminjala v njihovi zgodovini. Tukaj je nekaj orodnih markic večjih podjetij iz Železnikov po ključnem vrstnem redu:

Iskra

Današnji Domel. Kar nekaj mejnikov je bilo, da se je podjetje razvilo v to, kar predstavlja v svetu danes. Začelo se je leta 1946 s proizvodno zadrugo Niko. Po nekaterih težavah so se leta 1962 priključili kranjski Iskri in nosijo njeno ime vse do leta 1991, ko izstopijo iz te blagovne znamke. Podjetje se za krajši čas preimenuje v Iskra Elektromotorji in že leto kasneje, leta 1992, postane Domel.¹

Orodna markica Iskra

Enostranska orodna markica ISKRA 37 je iz bakrene pločevine debeline 1,1 mm, premera 30 mm, teža 6,35 g, višina številke 10,0 mm, višina črke 3,5 mm. Za orodno markico Iskra se ne ve, kdaj točno so jo začeli uporabljati, verjetno že kmalu po prihodu Iskre v ta del Selške doline. Po nekaterih informacijah je bila v uporabi do leta 1992, torej vse do preimenovanja v Domel, ko se je začela informacijska prenova podjetja.

Niko

Začelo se je leta 1946 s proizvodno zadrugo Niko. Po nekaterih težavah so se leta 1962 priključili kranjski Iskri, ki je bila tedaj vodilna slovenska tovarna na področju elektromehanike in elektronike. Do tega leta je zgodovina skupna z današnjim Domelom. V letu 1963 je bil iz proizvodnje izločen program kovinske galanterije – pisarniške potrebščine in Niko se je ponovno osamosvojil.

Novemu Niku so pripadali stari delovni prostori na Racovniku, prvotno proizvodnjo pa so razširili na proizvodnjo paličnih sponk, mehanizmov za registratorje in mape, toplotno obdelavo trakov in zabijalne aparate. Leta 2010 je avstrijski koncern Ring International Holding postal stoodstotni lastnik podjetja Niko.²

Orodna markica Niko

Enostranska orodna markica NIKO 176 je iz bakrene pločevine debeline 1,1 mm, premera 30 mm, teža 6,35 g, višina številke 10,0 mm, višina črke 2,5 mm. Že na prvi pogled se vidi, da so bili določen čas povezani z Iskro. Z orodno markico Iskra jo povezuje ista velikost, isti material, ista oblika številke. Razlika je le v višini črk imena, ki so pri Niku za milimeter nižje. To lahko pomeni, da so jih izdelali za obe podjetji v istem času ali pa vsaj v isti delavnici v različnih obdobjih.

Po nekaterih podatkih so prve pločevinaste orodne markice v Niku začeli uporabljati že leta 1947, na njih so številke prav tako udarili s številčnim točkalom. Kasneje so uporabljali plastične z vgravirano številko in nazadnje so prešli na orodno markico, kot je na sliki. To obliko orodne markice uporabljajo v Niku še danes. Prvih dveh izvedb orodne markice mi ni uspelo najti, in če jih bom po srečnem naključju našel v prihodnosti, jih bom tudi predstavil. Ob tem je treba povedati, da v Niku izraza orodna markica niso poznali. V internem žargonu so jim rekli kar "številke" ali pa "svetince". Določen čas, tako kot v Tehtnici, so jih uporabljali za evidenco delovnega časa.

Tehtnica

Začetek Tehtnice sega v leto 1959, ko so kot novo ustanovljeno podjetje od podjetja Niko prevzeli maloserijsko proizvodnjo, med drugim tudi izdelavo preciznih in analitskih tehtnic.³ Začeli so v bivši sodarski delavnici, danes pa so v novi poslovni stavbi in od leta 1999 v večinski lasti Domela. Na trgu se kot blagovna znamka še uveljavlja kot Tehtnica pod okriljem Domela. Poleg omenjenih tehtnic je danes njihov proizvodni program obsežnejši, izdelujejo vse od skladiščnih, števnih in medicinskih tehtnic do laboratorijske opreme.

Orodne markice Tehtnica

Enostranska orodna markica TŽ Št. 6 je iz aluminijeve pločevine debeline 1,8 mm, premera 26,5 mm, teža 2,57 g, višina številke 3,0 mm. Ob zunanjem robu je okrašena s pikami, v sredini je prikazana dvokraka tehtnica. V uporabi je bila od leta 1959 do leta 1988.

Enostranska orodna markica TŽ Št. 90 je iz aluminijeve pločevine debeline 1,5 mm, premera 26,5 mm, teža 1,95 g, višina številke 5,0 mm. Ob zunanjem robu je okrašena s pikami, v sredini je prikazana dvokraka tehtnica. V uporabi je bila od leta 1959 do leta 1988 ali do leta 1992, če je bila uporabljena za evidenco prisotnosti na delu.

Enostranska orodna markica TŽ Št. 13 je iz aluminijeve pločevine debeline 1,5 mm, premera 26,5 mm, teža 2,00 g, višina številke 3,5 mm. Ob zunanjem robu je okrašena s pikami, v sredini je prikazana dvokraka tehtnica. V uporabi je bila od leta 1959 do leta 1988 ali do leta 1992, če je bila uporabljena za evidenco prisotnosti na delu.

Enostranska orodna markica TŽ Št. 36 je iz aluminijeve pločevine v bež barvi debeline 1,5 mm, premera 26,5 mm, teža 2,00 g, višina številke 4,0 mm. Ob zunanjem robu je okrašena s pikami, v sredini je prikazana dvokraka tehtnica. V uporabi je bila v zadnjem obdobju uporabe orodnih markic v Tehtnici ali do leta 1992, če je bila uporabljena za evidenco prisotnosti na delu.

Enostranska orodna markica (?) s številko 86 je iz nerjaveče pločevine debeline 1,5 mm, premera 28,0 mm, teža 7,00 g, višina številke 5,0 mm. Nad števil-

ko je žig, kjer sta v okvirju odtisnjeni črki ŽT. Žig je identičen kontrolnemu žigu na izdelanih tehnicah. Glede na to, da se ta ploščica močno razlikuje od drugih orodnih markic, je možno, da je bila namenjena za druge namene.

Alpes

Danes Alpes 3E Strojegradnja je kot eno redkih in preživelih podjetij nastalo po stečaju Alplesa leta 1997. Pod imenom Alpes, d. d., deluje še podjetje za proizvodnjo pohištva.

Orodna markica Alpes

Dvostranska orodna markica z logotipom Alplesa na sprednji in s številko 13 na zadnji strani. Logotip in številka sta v zeleni barvi. Izdelana je iz plastike debeline 3,0 mm, velikosti 21,5 X 21,5 mm, teža 1,40 g. Višina logotipa Alpes je 10,0 mm, višina številke je 6,0 mm.

V uporabi je bila v novo zgrajeni stavbi TOZD Strojegradnja in TOZD Masiva od leta 1978 (?) ter verjetno do stečaja leta 1997 oz. do pričetka stečajnega postopka kakšno leto ali več prej.

Naj dodam, da so morda v Železnikih uporabljali orodne markice še v kakšni delavnici, a pred pisanjem tega članka tega nisem izvedel. So bile pa svojčas ravno tako veliko v uporabi v naši ožji in širši okolici in tudi v ostalih državah sveta. Tako se po množičnosti uporabe orodnih markic vidi, da so bile in so ponekod še sedaj pomemben člen v poslovanju podjetij ali tovarn.

Orodne markice nekaterih podjetij iz drugih krajev

Enostranska orodna markica Kranjska industrijska družba (Krainische Industrie Gesellschaft, ustanovljena je bila leta 1869 in je bila nekakšna predhodnica Železarne Jesenice; na osnovi odloka o zaplembi je 4. septembra 1946 postala last FLRJ).⁴

Dvostranska orodna markica Elan.

Dvostranska vrhunsko oblikovana orodna markica Saturnus TOZD Orodjarna - Vzdrževanje.

Dvostranska orodna markica Tomos iz plastičnega materiala.

Enostranska orodna markica
Gorenjska predilnica Škofja Loka.

Enostranska markica Motor –
danes LTH Castings, Vincarje, Škofja Loka.

Zaton orodnih markic se je začel s tako imenovanim brezpapirnim poslovanjem, torej z uvajanjem informacijske tehnologije in z izgradnjo sodobnega računalniškega sistema z močno bazo podatkov. Poslovanje skladišč ali orodjarn sedaj v glavnem temelji na računalniški podpori z uporabo črtne kode, QR kode ali internih kodnih označb. Ta sistem omogoča večji nadzor nad delovanjem celotnega proizvodnega procesa iz centra.

Večina nas se v življenju s temi orodnimi markicami ni srečala, kar pa ne pomeni, da niso bile pomemben člen v številnih vejah industrije. Še kako so pripomogle k lažjemu in preglednemu poslovanju v "analognih" časih. Sedaj pa se, poleg še mnogo drugih stvari v naši okolici, počasi selijo na smetišče polpretekle zgodovine.

Viri in literatura:

- 1 Jasna Paladin, Železnikarski glas, priloga časopisa Gorenjski glas, 22. april 2014, str. 6.
- 2 <https://www.niko.si/si/domov/zgodovina-podjetja>
- 3 Več avtorjev, Železniki – 40 let kovinarstva, publikacijo so izdale tovarne Iskra, Niko in Tehnica ob praznovanju 40 – letnice kovinarstva v Železnikih, Železniki 1986, str. 25, 26.
- 4 <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23979>

Za pomoč pri zbiranju informacij se zahvaljujem:

- Andreju Torkarju,
- Juriju Pintarju,
- Boštjanu Koblarju in
- Petru Polajnarju.